

วาทศิลป์ในปาฐกถาธรรมสมเด็จพระพุทธาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ)
**An oratory in the figures of Speech of Somdej Phrabudhacharaya
(Kiew Upaseno)**

พระบวร มุลอาษา¹ Phra Boworn moolarsar¹

พระมหาอรณพงษ์ ฝิวเหลือง² Phramaha Atthaphong Phiwhluang²

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ เพื่อศึกษากลวิธีการนำเสนอโครงสร้างทางวาทกรรม กลวิธีการสร้างวาทศิลป์ และกลวิธีทางวัจนกรรมในปาฐกถาธรรมสมเด็จพระพุทธาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) ที่ตีพิมพ์เป็นหนังสือธรรมะจำนวน 9 เล่ม

ผลการวิจัย กลวิธีการนำเสนอโครงสร้างทางวาทกรรม พบว่า ปาฐกถาธรรมประเภทโอวาทและสัมโมทนียกถามี 3 ส่วน ได้แก่ การเปิดเรื่อง การดำเนินเรื่องและการปิดเรื่อง ส่วนปาฐกถาธรรมประเภทคำบรรยายและพระธรรมเทศนามี 4 ส่วน ได้แก่ ชื่อเรื่อง การเปิดเรื่อง การดำเนินเรื่องและการปิดเรื่อง กลวิธีการสร้างวาทศิลป์ พบว่า ปาฐกถาธรรมประเภทโอวาทและสัมโมทนียกถามีลักษณะการใช้ถ้อยคำแบบเป็นกันเองและสร้างสำนวนสุภาษิตใหม่ ส่วนปาฐกถาธรรมประเภทคำบรรยายและพระธรรมเทศนามีลักษณะการใช้ถ้อยคำแบบเป็นทางการและใช้พุทธสุภาษิต กลวิธีทางวัจนกรรม พบว่ามี 7 รูปแบบ คือ วัจน กรรม ขอร้อง วัจนกรรมปรารภนา วัจนกรรมอารมณ์ขัน วัจนกรรมคำสั่ง วัจนกรรมเตือน วัจนกรรมแนะนำและวัจนกรรมปฏิเสธ

คำสำคัญ: สมเด็จพระพุทธาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ), ปาฐกถาธรรม, วาทศิลป์

Abstract

The objective of this academic articles is to study the part of presentation strategy, the technique of composing rhetoric art and the speech acts strategy in Dharma preaching of Somdej Phrabudhacharaya in 9 Dharma books.

The results from the study the part of presentation strategy found that preaching found that there were: 3 *i.e.* introduction, continuity and ending. Preachment found that there were: 4 *i.e.* title, introduction, continuity, and ending. The technique of composing rhetoric art found preaching have to use of friendly words, to create a new proverb and preachment have to use of informal language and Buddhist proverb. And 7 types of speech acts strategy *i.e.* speech act of asking, speech act of need, speech

¹สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

¹Thai Major, Faculty of Humanities, Mahamakut Buddhist University.

²สาขาการสอนภาษาไทย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

²Department of Educational Studies, Teaching Thai Major, Faculty of Education Mahamakut Buddhist University, Isan Campus, Khonkhaen

act of humor, speech act of order, speech act of warning, speech act of introduction and speech act of question

Keywords: Somdej Phrabudhacharaya (Kiew Upaseṇo), Figures of Speech, oratory

1. บทนำ

ในการสื่อสารสิ่งที่น่าสนใจผู้ฟังให้คล้อยตามหรือให้ปฏิบัติตามด้วยความเชื่ออย่างสนิทใจ นอกจากบุคลิกภาพการแต่งกายแล้วคือ ถ้อยคำ ที่พูดออกมาได้น่าฟัง ไพเราะจับใจจับใจผู้ฟัง จนกลายเป็นศิลปะในการพูด ซึ่งเป็นการเลือกใช้ถ้อยคำเพื่อการสื่อสารที่ทรงพลังอย่างยิ่ง เรียกว่า วาทศิลป์ สมรรถน์ พันธุ์เจริญ (2533:6) ได้กล่าวว่า วาทศิลป์ หมายถึงศิลปะแห่งการใช้ถ้อยคำในการพูดได้อย่างมีประสิทธิภาพ เหมาะสมกับผู้ฟังและสถานการณ์แวดล้อม มีหลักฐาน มีการเสนอเหตุผลอย่างถูกต้อง น่าเชื่อถือ มีการใช้ถ้อยคำสำนวนและโวหารที่ดี สามารถทำให้ผู้ฟังเกิดจินตภาพ เกิดอารมณ์สะเทือนใจและมีความคิดเห็นคล้อยตามตลอดจนปฏิบัติตามในสิ่งที่ผู้พูดได้ตั้งจุดมุ่งหมายไว้ อีกอย่างหนึ่ง วาทศิลป์ ยังหมายถึงการเลือกใช้ถ้อยคำให้เหมาะสมกับบุคคลด้วย สวนิต ยมาภัย และถิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์ (2530 : 75-80) กล่าวว่า ผู้พูดจะต้องรู้จักคำให้มากเพื่อที่จะเลือกใช้คำได้ตรงตามความต้องการของผู้พูดและเกิดความหมายกับผู้ฟัง คำที่เลือกใช้ควรเหมาะกับระดับการสื่อสาร ผู้พูดจะต้องรู้ฐานะของคำว่าเป็นคำสูง คำต่ำ คำหยาบ คำละเอียดหรือคำละเอียดเพื่อใช้ให้ถูกกาลเทศะและบุคคล นอกจากผู้พูดต้องรู้จักใช้คำเหล่านี้ให้เหมาะสมกับกาลเทศะและบุคคลแล้ว คำที่มีความหมายคล้ายกันผู้พูดจะต้องสามารถแยกออกจากกันได้และนำมาใช้อย่างถูกต้อง พยายามเลือกใช้คำที่แสดงความรู้สึกออกมาอย่างแท้จริงถึงจะเป็นคำง่าย ๆ พื้น ๆ และเลือกใช้ถ้อยคำที่ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพ สอดคล้องกับปัญหา ส่งศิริ (2535:116-119) ได้กล่าวว่า การเลือกใช้ถ้อยคำ รูปประโยค ตลอดจนการใช้สำนวนโวหารความเปรียบต่าง ๆ เป็นลีลาในการแสดงออกซึ่งความคิดของผู้เขียนหรือผู้พูด ซึ่งลีลาการพูดที่ดีควรมีลักษณะถูกต้องแม่นยำและชัดเจน เหมาะสมกับเรื่องที่พูด กาลเทศะ ผู้ฟังกะทัดรัด ใช้คำน้อยแต่กินความมาก มีชีวิตจิตใจและสามารถดึงดูดใจผู้ฟัง และภาษาที่ใช้มักมีน้ำเสียงในเชิงเสนอแนะ ขอร้อง วิงวอน รัวใจ มักใช้คำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ ซึ่งผู้ฟังต้องคิดคำตอบเองอาจมีการใช้ถ้อยคำที่เล่นทีจริง เพื่อไม่ให้บรรยากาศเคร่งเครียด และในการใช้วาทศิลป์ต่อสาธารณชนมักจะค่อนข้างยาว การใช้ถ้อยคำจึงมีมากมาย เพื่อแสดงผล

นอกจากวาทศิลป์ในการเลือกใช้ถ้อยคำได้เป็นอย่างดีแล้ว สิ่งหนึ่งที่สำคัญคือกลวิธีการนำเสนอโครงสร้างทางวาทกรรมและกลวิธีทางวจนกรรม เป็นการจัดวางตำแหน่งของถ้อยคำต่าง ๆ เพื่อความสมบูรณ์ของเนื้อหาที่ต้องการนำเสนอและทำให้ผู้ฟังเห็นภาพชัดเจนว่าผู้พูดต้องการจะสื่ออะไร ซึ่งจะต้องประกอบด้วย บทนำ เนื้อเรื่องหรือ และบทสรุปหรือการจบเรื่อง ภายในโครงสร้างทางวาทกรรมจะมีวจนกรรมอยู่ภายใน ซึ่งเป็นวาทกรรมที่กระตุ้นอารมณ์ให้ผู้ฟังคอยติดตาม สุจริตลักษณ์ ตีผดุง (2552: 78 – 91) ได้สรุปแนวคิดเรื่องวจนกรรมของออสตินไว้ 2 ประการ คือ การกล่าวบอกเล่า (constative) คือถ้อยคำที่กล่าวโดยมีคุณสมบัติในด้านเป็นจริงและไม่จริง และการกล่าวบ่งการกระทำ (performative) คือถ้อยคำที่เมื่อกกล่าวออกไปแล้วไม่มีคุณสมบัติทั้งสองประการ แต่ใช้เพื่อแสดงการกระทำ ซึ่งสามารถจำแนกวจนกรรมได้ 5 ประเภท ได้แก่

วจนกรรมบรรยายเหตุการณ์ (representatives) วจนกรรมกำหนดให้ทำ (directives) วจนกรรมผูกมัด (commissives) วจนกรรมแสดงอารมณ์ความรู้สึก (expressives) และวจนกรรมประกาศ (declaratives) จากการศึกษาแนวคิดดังกล่าวมาแล้วนี้ ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาปฐกถาธรรมเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) อดีตผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการบริหารคณะสงฆ์และทำหน้าที่สนับสนุนส่งเสริมให้พระสงฆ์เดินทางไปต่างประเทศเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศจนกระทั่งเป็นที่รู้จักไปทั่วโลก ฉะนั้น ในการวิจัยครั้งนี้จะศึกษาวาทกรรมเกี่ยวกับกลวิธีการนำเสนอโครงสร้างทางวาทกรรมและกลวิธีทางวจนกรรม และศึกษาวาทศิลป์ในปฐกถาธรรมในโอกาสต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสืบไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาวิเคราะห์กลวิธีการนำเสนอโครงสร้างทางวาทกรรม กลวิธีทางวจนกรรม และกลวิธีการสร้างวาทศิลป์ในปฐกถาธรรมสมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ)

3. วิธีการดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนดังนี้

3.1 ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษาแนวทางในการวิจัยต่อไป

3.2 ผู้วิจัยได้ศึกษาปฐกถาธรรมของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) ที่ถูกตีพิมพ์เผยแพร่จำนวน 9 เล่ม ซึ่งมีคุณค่า สามารถนำคติไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ให้หลักธรรมและหลักการปฏิบัติตนอันเกี่ยวกับพุทธศาสนา ดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว และได้ตรวจสอบอ่านคัดเลือกรวบรวมแนวคิดจำนวน 2 ครั้ง

3.3 ผู้วิจัยได้วิเคราะห์กลวิธีการนำเสนอโครงสร้างทางวาทกรรม กลวิธีทางวจนกรรม และกลวิธีการสร้างวาทศิลป์ในปฐกถาธรรมสมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) และเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis Research)

3.4 เรียบเรียงและสรุปผลการวิจัย

4. ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์วาทศิลป์วาทกรรมในปฐกถาธรรมของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) พบว่า ปฐกถาธรรมนั้นสามารถแบ่งเป็นประเภทตามลักษณะการบรรยายได้ 4 ประเภท ได้แก่ โอวาท สัมโมทนา ยกถาคำบรรยาย และพระธรรมเทศนา ปฐกถาธรรมทั้ง 4 ประเภทนี้มีความแตกต่างกันทั้งด้านการเลือกใช้ถ้อยคำ ลักษณะการบรรยาย กลวิธีการนำเสนอ และกลวิธีการสร้างวาทศิลป์ ดังผู้วิจัยจะได้แสดงผลต่อไป

1. กลวิธีการนำเสนอโครงสร้างทางวาทกรรม มี 4 ส่วน

1.1 ชื่อเรื่อง เป็นส่วนสำคัญแรกที่เร้าอารมณ์ความสนใจของผู้รับสาร และยังเป็นส่วนที่ช่วยบอกให้ผู้รับสารทราบว่าปฐกถาธรรมของท่านมีเนื้อหาเกี่ยวกับอะไร เป็นไปในทิศทางใด และชื่อเรื่องยังเป็นสิ่งที่กำหนด

เนื้อหาและขอบข่ายของเรื่องด้วย (วนิดา บำรุงไทย, 2545: 61) ซึ่งชื่อเรื่องนั้นพบว่าในปาฐกถาธรรมประเภท คำบรรยายและพระธรรมเทศนา สาเหตุที่มีชื่อเรื่องนั้นคือเป็นการกำหนดหัวข้อธรรมที่จะบรรยายแก่ผู้ฟังใน โอกาสรับนิมนต์ให้บรรยายหลักธรรมที่สอดคล้องกับเหตุการณ์นั้น ๆ ส่วนโอวาทและสัมโมทนียกถา ไม่พบว่า มีชื่อเรื่องในการบรรยาย แต่พบว่าเป็นการกล่าวปรารภต่อกิจกรรมนั้น ๆ และบรรยายเกี่ยวกับกิจกรรม ซึ่งผู้ ที่มาร่วมงานต่างเข้าใจและทราบกิจกรรมนั้นดีแล้ว อีกอย่างหนึ่ง การกำหนดชื่อเรื่องนั้นจะเป็นลักษณะของ การบรรยายแบบทางการ การใช้ภาษาทางการ และมีเนื้อหาที่ชัดเจน ส่วนที่ไม่ได้กำหนดชื่อเรื่องนั้นจะเป็น ลักษณะการบรรยายแบบไม่เป็นทางการ เสมือนเป็นการเล่าเรื่องราวให้ฟังแบบเป็นกันเอง การใช้ภาษาแบบ ไม่เป็นทางการสมเด็จพระพุทธาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) จะกำหนดรายละเอียดของกิจกรรมนั้นว่าอะไรเหมาะ สมกับการพูด เพื่อให้ดูเป็นกันเอง และดูไม่เครียดสำหรับผู้ฟัง ทำให้เกิดความผูกพันระหว่างผู้ฟังและผู้พูด ดัง นั้น จึงทำให้ผู้ฟังได้รับความอบอุ่นเป็นกันเองจากผู้พูด ในขณะที่เดียวกันก็ไม่วู้สึกว่าตัวเองกำลังนั่งฟังบรรยาย แบบมีหลักการ แต่เป็นการนั่งฟังการเล่าเรื่องราวต่าง ๆ

1.2 การเปิดเรื่อง เป็นการนำเสนอด้วยกลวิธีที่น่าติดตาม ชักนำให้ผู้รับสารรู้สึกว่เนื้อหาน่าสนใจ และ น่าค้นหาคำตอบ ซึ่งมีสาระสำคัญที่ให้ประโยชน์แก่ผู้อ่านได้ (วนิดา บำรุงไทย, 2545: 42-43) ในปาฐกถาธรรม พบว่ามีการเปิดเรื่องแตกต่างกัน ดังนี้

1) สัมโมทนียกถาพบว่าการเปิดเรื่อง 2 แบบ

การเปิดเรื่องด้วยการกล่าวแสดงความยินดีและอนุโมทนาต่อผู้ฟัง

“ขอแสดงความปิติยินดี อนุโมทนาอย่างสูงยิ่ง ต่อน้ำใจที่งดงามของท่านทั้งหลายที่ได้แสดงออกต่อ พระพุทธศาสนา ให้การปฏิสังขรณ์ต้อนรับพระภิกษุสงฆ์ที่เดินทางมาในพิธี ตามที่ท่านอัครราชทูตได้กล่าว ไปแล้วนั้น อาตมาขอพูดแบบกันเองไม่เป็นทางการตามที่อัครราชทูตไทยของเราซึ่งปฏิบัติหน้าที่แทนท่าน เอกอัครราชทูตได้กล่าวให้เราทั้งหลายทั้งฝ่ายสงฆ์และท่านสาธุชนญาติโยมทั้งหลายได้ทราบร่วมกันอีกครั้ง วัดพุทธารามนี้มีความเป็นมาตั้งแต่เริ่มเป็นอย่างไร ทำให้เราทั้งหลายได้มีความภาคภูมิใจร่วมกันว่า เรานับถือ พระพุทธศาสนาโดยสายเลือด แม้จะไม่ได้ทราบถึงหลักธรรมอย่างสูงและปฏิบัติธรรมได้อย่างสูง แต่ในสาย เลือดนั้น ทุกท่านก็เป็นชาวพุทธเต็มครบถ้วน เมื่อมาอยู่ต่างประเทศ ความรู้สึกว่าเป็นชาวพุทธนั้นก็ทำให้ท่าน ทั้งหลายเกิดความรู้สึกว่า จะทำอย่างไรให้ท่านทั้งหลายที่มาอยู่ประจำได้มีวัดเกิดขึ้นและมีพระสงฆ์มาอยู่ประจำ ความปรารถนาในใจนี้เหมือนกันทุกคนไม่ว่าจะเป็นผู้ใด แต่บางคนก็ได้พูด บางคนก็ไม่ได้พูด บางคนทำได้เอง บางคนก็สนับสนุนส่งเสริม เพราะเหตุที่มีความเป็นชาวพุทธอยู่ในใจ” (เย็นหิมะในรอยธรรม, 2556:53-54)

การเปิดเรื่องด้วยการกล่าวทักทายผู้ฟังสัมโมทนียกถา

“ท่านผู้นำศาสนาจากประเทศต่าง ๆ ทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายานตลอดถึงท่านพุทธศาสนิกชนทั้ง หลาย ขอแสดงความปลื้มใจเป็นอย่างยิ่ง ที่ได้เห็นคณะสงฆ์ทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายาน ได้แสดงความเป็น พี่น้องกัน ความเป็นญาติกันเป็นมิตรที่ดีต่อกันโดยมีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกันคือ จรรโลงพระพุทธศาสนาให้ เป็นศาสนาที่สามารถนำพระธรรมที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ประกาศแก่ชาวโลก ให้กว้างออกไปเพื่อประโยชน์อันยิ่งใหญ่ นั่นก็คือความสงบสุขของชาวโลก” (เย็นหิมะในรอยธรรม, 2556: 108)

2) โอวาทพบว่ามีการเปิดเรื่อง 1 แบบ

การเปิดเรื่องด้วยสถานการณ์ที่สอดคล้องกับการบรรยายธรรม

“เรื่องการทำบุญ เรื่องการเสาะแสวงหาสิ่งที่ดีงามให้เกิดขึ้นแก่ชีวิต ท่านทั้งหลายทราบอยู่กันดีแล้ว พระสงฆ์ก็อธิบายกันมาก เมื่อได้ทราบชัดแล้วก็เหลือการปฏิบัติ” (สุขทุกข์ข้ออยู่ที่ใจ, 2556:9)

3) คำบรรยายพบว่ามีการเปิดเรื่อง 2 แบบ

การเปิดเรื่องด้วยการกล่าวถึงวัตถุประสงค์ที่มาบรรยาย

“วันที่ 9 เดือนมิถุนายน เวียนมาบรรจบครบเข้าอีกวาระหนึ่งบ้านเมือง เรามีเรื่องสำคัญที่ควรจะนำมาพูดให้ทราบอยู่ 2 เรื่อง คือ เรื่อง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ซึ่งท่านทั้งหลายทราบกันดีว่า พระองค์ทรงมีพระราชประวัติอย่างไร วันสวรรคตของพระองค์ ได้เวียนมาบรรจบครบเข้าอีกวาระหนึ่งประชาชนชาวไทยทั้งชาติ ควรที่จะได้รำลึกถึงพระองค์ในฐานะที่ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่เป็นที่รัก เป็นที่เคารพและเป็นที่ยูชาของปวงชนชาวไทย พระองค์ทรงมีพระคุณสมบัติที่เลิศยอดเยี่ยมอย่างไร ส่วนมากก็เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไป พระปิยมหาราชนั้นก็คือพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ปวงชนชาวไทยยกย่อง เคารพเทิดทูน เป็นอย่างสูงยิ่งได้พากันถวายพระนามแด่พระองค์ว่า พระปิยมหาราช พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 8 พระองค์ทรงมีพระราชจริยาวัตรต่างๆ ที่ทำให้คนไทยทั้งประเทศมีความรู้สึก ว่า พระองค์ทรงเป็นพระปิยมหาราช พระองค์น้อย แม้พระองค์จะทรงมีพระชนม์ไม่มาก แต่ก็ได้สร้างความรักความซาบซึ้ง ความเคารพ ให้เกิดขึ้นในจิตใจของปวงชนชาวไทยเป็นอย่างยิ่ง” (คุณสมบัติ 5 ประการ, 2556:9-10)

การเปิดเรื่องด้วยการเข้าสู่เนื้อหาที่บรรยายทันที

“พูดถึงความเห็นผิดนี้ บางอย่างก็เกิดจากฉันท เช่น ทำสมาธิแล้วเกิดโอภาส คือแสงสว่างจนกระทั่งไม่มีอะไรขีดขึ้น มองไปข้างบนก็สว่างโล่งไปหมด มองไปข้างล่างก็ไม่มีดิน ไม่มีน้ำ มองไปด้านข้าง ไม่มีฝาไม่มีอะไรขวางกั้นทั้งนั้น ก็คิดว่า เอ๊ะ โลกนี้ไม่มีอะไรมันแว้งว่างอย่างนี้ มองไปทางไหนก็ไม่มีที่สิ้นสุด เลยมากำหนดเป็นความเห็นอย่างหนึ่ง คือ โลกนี้ไม่มีที่สิ้นสุด แต่ไม่มีที่สุดที่เป็นแบบรูปธรรม เมื่อเห็นอย่างนี้ก็ไปสอนคนทั้งหลายให้มาเพ่งดูความไม่มีที่สิ้นสุดของโลกอยู่อย่างนั้น เกิดเป็นความเข้าใจผิดและเชื่อตามกันไป ที่จริงเป็นเรื่องของโอภาส คือ แสงสว่าง ที่เกิดจาก สมาธิ แต่เกิดเข้าใจผิดว่าได้เห็นโลกไปหมดแล้ว เลยสรุปว่า โลกนี้ไม่มีที่สิ้นสุด” (สมาธิหลักของใจ, 2556:7)

4) พระธรรมเทศนาพบว่ามีการเปิดเรื่อง 1 แบบ

การเปิดเรื่องด้วยการใช้บทนมัสการตามด้วยพุทธภาษิต

“นโม ตสส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส

นโม ตสส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส

นโม ตสส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส ฯ

พหุสสุตํ สีลวตฺตูปปนํ ฌมเม จิตฺตํ วิชหาติ กิตฺติตี.

บัดนี้จักรับพระราชทานถวายวิสัยชนาพระธรรมเทศนาในกิตติกาถอลองพระเดชพระคุณ ประดับพระ
ปัญญาบารมี เพิ่มพูนพระราชนุสฤษฎุราศี อนุรูปแก่การพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน
50 วัน ถวายพระบรมศพ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 และทรงเป็นพระปิตุจฉา
ทั้งนี้ด้วยอำนาจแห่งพระกตัญญูทเวทิตาธรรม และพระอภายนธรรมที่สถิตมั่นในพระราชหฤทัย” (พระธรรม
เทศนา รับพระราชทานถวายหน้าพระที่นั่ง, 2555: 32)

1.3 การดำเนินเรื่อง การดำเนินเรื่องที่ตัวละครครอบคลุมประเด็นสำคัญและสนองจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ได้
รวมทั้งยังต้องมีศิลปะในการนำเสนอเรื่องราวให้น่าสนใจได้โดยสอดแทรกเรื่องราว เหตุการณ์ ความเชื่อเกร็ด
ต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับเนื้อหาเพื่อทำให้พุทธศาสนิกชนเข้าใจสาระสำคัญได้ง่ายขึ้น (วนิดา บำรุงไทย, 2545:
52-53) ในปาฐกถาธรรมพบว่ามีการดำเนินเรื่องแตกต่างกัน ดังนี้

1) โอวาท ดำเนินเรื่องโดยการสร้างประเด็นปัญหาให้ผู้ฟังเกิดความสงสัยใคร่รู้

“ขอให้ท่านทั้งหลายได้พยายามที่จะให้จิตใจร่มเย็น เพราะจิตใจที่ร่มเย็นเป็นพื้นฐานของความสุขกาย
ทั้งปวง ท่านทั้งหลายเข้าใจดีกันอยู่แล้วว่า ความสุขกายกับความสุขใจเกี่ยวเนื่องถึงกัน ที่เรามีความสุขกาย ก็
เพราะมีความสุขใจ ความสุขใจจึงเป็นเรื่องที่สำคัญมาก” (สุขทุกข์อยู่ที่ใจ, 2556: 9)

2) สัมโมทนียกถา ดำเนินเรื่องโดยการใช้ประเด็นของเรื่องและสอดแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์

“ขอแสดงความยินดีที่เพื่อนสหธรรมิก ผู้เข้าการอบรมรุ่นนี้ได้ผ่านขั้นตอนมาโดยลำดับ จนได้รับวุฒิบัตร
เป็นการยืนยันได้ว่า ทุกท่านมีความพร้อม ที่จะไปปฏิบัติงานพระธรรมทูตในต่างประเทศได้และยังได้กล่าวคำ
ปฏิญาณตนชัดเจนซึ่งคำกล่าวปฏิญาณตนนั้น เป็นการยืนยันถึงความตั้งใจที่แน่วแน่ ในการที่จะไปปฏิบัติงาน
ในต่างประเทศ เป็นการประกาศที่จะอุทิศกายอุทิศใจอย่างแน่วแน่ เป็นพระธรรมทูตในต่างประเทศว่าเป็นงาน
ที่จะต้องบากบั่น วิริยะ อุตสาหะอย่างมาก แต่ว่าทุกองค์ได้ปฏิญาณแล้วและพระอรหันต์เจ้าท่านก็ได้ปฏิบัติให้
เห็นเป็นตัวอย่าง เช่น พระโสณะ และ พระอุตตระ ดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น ตามประวัติที่ทราบกันอยู่แล้วว่า
พระโสณะ พระอุตตระ มาสู่สุวรรณภูมิ เหาะมา จะเหาะมาอย่างไรไม่สามารถนึกอนุมานได้ แต่ทำให้คิดได้ว่า
ใจของท่านสูงยิ่งท่องไปในอากาศได้ และยังต้องมาปรับให้เข้ากับขนบธรรมเนียมประเพณีกฎหมายเท่าที่มี
อยู่ในยุคนั้น ให้เข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

เมื่อไปปฏิบัติงานแล้ว ให้ใช้สื่อในการติดต่อประสานงานกันอยู่ตลอดเวลา เพื่อที่จะให้เห็นว่าเราไป
ทำงานร่วมกันอยู่กันต่างที่ แต่เราทำงานร่วมกันคือ งานพระธรรมทูต ให้ประสานงานให้มีความเป็นเอกภาพสูง
งานสำเร็จสูง ไม่แย่งกันทำงาน ไม่ชิงดีชิงเด่น ตั้งใจทำงาน รวมความคิดเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทำให้พระพุทธ
ศาสนาเป็นประโยชน์แก่อุศลและความสุขแก่ชาวโลก ตามพระพุทธปณิธาน และให้ถือว่าได้โอกาสที่จะได้ไป
ปฏิบัติงานธรรมทูต รับใช้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสำคัญ” (เย็นหิมะในรอยธรรม, 2556: 76-82)

3) คำบรรยาย ดำเนินเรื่องด้วยการลำดับเนื้อหาที่ต้องบรรยาย

“องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เคยตรัสไว้เป็นพระบาลีในที่แห่งหนึ่งว่า สีสทสสนสมปนน์ ธมมภูฏ
สจจวาทีนั อตตโน กมมกุปพานัน ตั ชโน กุรุเต ปิย ๑ พระบาลีนี้แสดงถึงว่าคนพากันรัก พากันพอใจ พากันนิยม

ยินดีก็เพราะคุณสมบัติประการแรก สีส พรั่งพร้อมด้วย ศิล ประการที่สอง ทสสนสมปนฺน ถึงพร้อมด้วย ทสสนะ ประการที่สาม ธมมภูฏังตั้งอยู่ในธรรม คือมีธรรมประจำอยู่ในใจ มีธรรมะประจำอยู่ในจิต มีจิตใจประกอบด้วยคุณธรรมต่าง ๆ ประการที่สี่ สจจวาทินิ มีปกติกล่าวสิ่งที่เป็นจริง จะชี้แจงอะไรก็เป็นเรื่องจริง จะพูดอะไรก็เป็นเรื่องจริง ประการที่ห้า อตตโน กมมกุปพานิ อะไรที่เป็นหน้าที่ของตนที่จะต้องจัด ต้องทำ ก็ทำสิ่งนั้นให้สำเร็จลุล่วงไป คุณสมบัติ 5 ประการ ดังกล่าวมานี้มีอยู่ในผู้ใด ผู้นั้นก็ทำให้ความรัก ความนิยมนินดี เกิดขึ้นในใจของบุคคลผู้อื่นได้” (คุณสมบัติ 5 ประการ, 2556 : 16 - 17)

4) พระธรรมเทศนา ดำเนินเรื่องตามลำดับความสำคัญ

“พระพุทธภาษิตว่า พหุสสุตฺตํ สีลวตฺตูปปนฺนํ เป็นอาทิ แปลความว่า เกียรติย่อมไม่ละบุคคลผู้พหุสสุต ผู้เข้าถึงศีลและวัตร ตั้งอยู่ในธรรม ดังนี้ คำว่า เกียรติ หมายถึง ชื่อเสียง คำเลื่องลือ ถ้าเป็นชื่อเสียงฝ่ายตำหนิติเตียนเรียกว่า บาปเกียรติ ถ้าเป็นชื่อเสียงฝ่ายสรรเสริญเรียกว่า กัลยาณเกียรติ เกียรติเกิดจากเหตุที่เป็นคุณธรรม 3 ประการ คือ ความเป็นพหุสสุต ความเข้าถึงและวัตร และความตั้งอยู่ในธรรม

ประการที่ 1 ความเป็นพหุสสุต หมายถึง การเล่าเรียนศึกษาและมีประสบการณ์มาก กล่าวเฉพาะในทางพระพุทธศาสนา ท่านแสดงความเป็นพหุสสุตไว้ว่า ธรรมเหล่าใดงามในเบื้องต้น ท่านกลางและที่สุดพร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริบูรณ์ บริสุทธิ์สิ้นเชิง ธรรมเหล่านั้น บุคคลได้สดับมาก จำทรงคล่องปากเพ่งด้วยใจ เห็นถูก อนึ่งท่านได้อธิบายไว้อีกโหวหารหนึ่งว่า พหุสสุต ที่สมบูรณ์ประกอบด้วยองค์ ๔ คือ ทั้งรู้ ดูออก บอกได้ ทำดี ดังนี้ พหุสสุต ความได้สดับมาก ก็เพื่อปฏิบัติ ดังท่านที่เรียนรู้แล้ว ก็ปฏิบัติเป็นอุทาหรณ์ พระพุทธองค์ได้ตรัสวาจาสุภาสิตขึ้นเห็นตัวอย่างว่า วาจาสุภาสิตไม่มีผลแก่ผู้ไม่ใช้วาจาสุภาสิต วาจาสุภาสิตย่อมมีผลแก่ผู้ใช้วาจาสุภาสิต ดังนี้

ประการที่ 2 ความเข้าถึงศีลและวัตร ศิล หมายถึง ความประพฤติเป็นปกติเรียบร้อยดีงาม เพราะความมีวิริยเจตนา ความตั้งใจจดเว้นจากโทษทางกายวาจา ความตั้งใจจดเว้นตามศีลเกิดขึ้นเมื่อใด ก็เป็นศีลเมื่อนั้น ศีลในพระพุทธศาสนาที่เห็นสามัญทั่วไป คือ ศิล 5 ในคัมภีร์บางแห่ง เรียกศิล 5 ว่า มนุษยธรรม ศิลเป็นพื้นฐานเบื้องต้นตั้งธรรมภาษิตว่า ศิลเป็นมารดาแห่งความดี ดังนี้ วัตร หมายถึง ความประพฤติปฏิบัติ คือ ความประพฤติการที่ควรประพฤติทั้งปวง รวมถึงการประพฤติขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของชาติและศาสนา เมื่อมีความเว้นการที่ควรเว้นได้เป็นปกติและมีความประพฤติการที่ควรประพฤติได้เป็นกิจวัตร ชื่อว่า เข้าถึงศีลและวัตรตามพุทธภาษิตนี้

ประการที่ 3 ความตั้งอยู่ในธรรม หมายถึง ความมีจิตใจตั้งอยู่ในคุณธรรม เช่น ศรัทธา ความเชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ หิริ ความละอายแก่ใจในบาปทุจริต โอตตปปะ ความเกรงกลัวต่อบาปทุจริต วิริยะ ความพากเพียร สติ ความระลึกได้ สมาธิ ความตั้งใจมั่น ปัญญา ความรู้จักบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ธรรมเหล่านี้เป็นเครื่องค้ำจุนสนับสนุนศีลและวัตรให้มีอยู่ได้โดยเหมาะสม คุณธรรมทั้ง 3 ประการ ดังรับพระราชทานถวายเป็นสิขชนมานี้” (พระธรรมเทศนา รับพระราชทานถวายเป็นสิขชนมานี้, 2555: 59-60)

1.4 การปิดเรื่องที่ดีจำเป็นต้องมีเทคนิคหรือกลวิธีที่ทำให้ผู้อ่านจดจำสาระสำคัญ ซึ่งแนวคิดและข้อเตือนใจ เพื่อนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน (วนิดา บำรุงไทย, 2545: 57) ในปาฐกถาธรรมพบว่ามีการปิดเรื่องแตกต่างกันดังนี้

1) โอวาทพบว่ามี การปิดเรื่อง 2 แบบ

การปิดเรื่องแบบสรุปความ

“เนกขัมมบารมี จึงเป็นแนวปฏิบัติที่จะทำให้ชีวิตประสบกับสิ่งที่ตั้งงามที่เรียกรวมได้ว่าความสุข แม้จะเป็นคนธรรมดาสามัญ แต่ก็ให้ชีวิตมีความสุขบ้าง อย่าให้มีความสุขอยู่ตลอดเวลา อย่าให้มีความสุขมากกว่าความสุข ให้มีความสุขมากกว่าความทุกข์ และความสุขที่สำคัญคือความสุขที่มีพร้อมทั้งกายและใจ บรรดาความสุขทั้งปวง ก็ประมวลรวมลงที่สุขกายและใจ ความสุขที่มีพร้อมทั้งกายและใจนี้ ก็คือทำให้สิ่งร้ายสามประการนั้นพ้นจากไป ค่อย ๆ ห่างไป ๆ แล้วก็จะเป็นความสุขที่สมบูรณ์ทั้งกายและใจก็จะเป็นเนกขัมมบารมี ตามที่พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญและทรงสั่งสอนไว้” (สุขทุกข์อยู่ที่ใจ, 2556: 40)

การปิดเรื่องแบบขอความร่วมมือในการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

“ขอให้ท่านทั้งหลาย ตั้งใจรับพร ด้วยจิตที่เบิกบาน เท่าที่สามารถจะทำได้แล้ว ความดีทั้งหลายทั้งปวงก็จะเกิดขึ้นแก่ท่านทั้งหลาย ก็จะเกิดขึ้นแก่ท่านทั้งหลาย ขอให้ตั้งใจให้ดีนะ” (สุขทุกข์อยู่ที่ใจ, 2556: 20)

2) สัมโมทนียกถาพบว่าการปิดเรื่องมี 3 แบบ

การปิดเรื่องแบบสรุปความ

“เพราะเหตุที่เราทั้งหลาย มีน้ำใจเป็นอันเดียวกัน คือมีความกตัญญูรู้พระคุณของท่านผู้เป็นแม่ของท่านผู้เป็นพ่ออยู่ขณะนี้ จึงเป็นจิตที่เป็นอุดมมงคล จึงขอให้ท่านทั้งหลายทั้งฝ่ายบรรพชิต คฤหัสถ์ น้อยยกกุศลจิตที่ประกอบด้วยกตัญญูกตเวทิตาธรรมนี้” (ธรรมะปรารถยามเช้า - คำ, 2556: 62)

การปิดเรื่องแบบอวยพร

“ด้วยเดชอำนาจแห่งการบูชา ด้วยการปฏิบัติตามคำสั่งสอน ซึ่งมีพลานุภาพอันยิ่งใหญ่ พร้อมทั้งพระทัยขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ทรงเปี่ยมด้วยพระมหากรุณาธิคุณ ได้โปรดดลบันดาลประทานพรให้เราทั้งหลายที่ประชุมกันอยู่ ณ ที่นี้ ประสบความผาสุกสวัสดิ์ บ้านเมืองมีความร่มเย็นเป็นสุข ให้ทุกส่วนทุกฝ่ายของประเทศมีความสุกสวัสดิ์ โดยทั่วกันเทอญ” (ธรรมะปรารถยามเช้า - คำ, 2556: 63)

การปิดเรื่องแบบกล่าวแสดงความยินดีและอำนวยการอวยพร

“ขอนุโมทนาสาธุการชื่นชมยินดี ฝ่ายพุทธศาสนิกชน พุทธบริษัททั้งหลาย คนเก่าทั้งนั้น เห็นแล้วก็เรียกว่า ไม่ถึงกับเบื่อหน้ากัน คนพูดก็หน้าเก่า ยังไม่เป็นไร ยังไม่ตาย มาได้อนุโมทนาสาธุการ เป็นอย่างยิ่งที่ได้ช่วยเหลือและก็ขอให้ช่วยเหลือต่อไปอีก มีโอกาสแล้วก็ให้ช่วยเหลืออย่างเต็มที่ อย่างที่ช่วยมาแล้ว ขอแสดงความชื่นชมยินดีต่อทุก ๆ ท่าน ที่มีโอกาสได้เป็นพระธรรมทูต ในโอกาสอันเป็นมงคลนี้ ขอพรจากพระศรีรัตนตรัย ได้โปรดดลบันดาลประทานพร ให้ทุกท่านทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ จงมีจิตใจเบิกบาน ในพระศาสนาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สร้างปิติให้เกิดในการที่จะจารังไว้ซึ่งพระศาสนาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้ทุกท่านได้สามารถนำชีวิตแห่งตนไปสู่จุดที่ประสงค์ตามที่ได้อ้างไว้และขอให้ท่านผู้ร่วมกันจัดร่วมกันทำเกี่ยวกับพระธรรมทูตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้มีสติปัญญาเพิ่มพูนยิ่งขึ้น ในการที่จะนำมหาวิทยาลัยและงานพระธรรมทูต ขอให้พระธรรมทูตทุกท่านได้มีความพร้อม

ในการที่จะปฏิบัติหน้าที่และได้สำเร็จในการปฏิบัติหน้าที่ตามที่ตั้งใจไว้ จงทุกประการ เทอญฯ” (เย็นหิมะใน รอยธรรม, 2556: 98)

3) คำบรรยายพบว่ามีกรปิดเรื่อง 1 แบบ

การปิดเรื่องแบบให้ข้อคิดคติเตือนใจ

“จะเห็นได้ว่า คนเรากล้ามาทำหน้าที่ในทางจิต จนกระทั่งจิตเบาขึ้นไป ใคร ๆ ก็รักทั้งนั้น คือ คนมีน้ำใจ ดี มีน้ำใจใส มีน้ำใจสะอาด รู้จักแสดงออกมาให้งามด้วยการทำบ้าง ด้วยการพูดบ้าง ใคร ๆ เห็นแล้วก็รักทั้งนั้น น่าเคารพ น่าบูชา น่ายกย่อง คุณสมบัติทั้ง 5 ประการที่กล่าวมา มีอยู่ในผู้ใดผู้นั้นก็จะเป็นที่นิยม รักใคร่ ยินดี เคารพนับถือของบุคคลผู้อื่น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 8 ทรงมีพระคุณสมบัติดังที่กล่าวมานี้ ประชาชนชาวไทยทั้งปวง จึงได้เคารพนับถือพระองค์เป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น ในแต่ละปี เมื่อวันเสด็จสวรรคตเวียนมาบรรจบครบเข้าวาระหนึ่ง ประชาชนชาวไทย จึงได้ร่วมกันระลึกถึงพระองค์โดยประการต่าง ๆ และบำเพ็ญกุศล อุทิศถวายพระองค์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเรา ทรงเป็นที่น่ายกย่องของปวงชนชาวไทยอย่างไร เรื่องคุณสมบัติ 5 ประการที่พูดมาก็สมควรแก่การที่จะยุติ และเวลาสำหรับการบรรยายในวันนี้ได้สิ้นสุดลง จึงขอยุติการบรรยายไว้แต่เพียงเท่านี้ ขอความสุข สวัสดิ์ จงมีแก่ท่านผู้ฟังทุกท่าน” (คุณสมบัติ 5 ประการ, 2556: 132-133)

4) พระธรรมเทศนาพบว่ามีกรปิดเรื่อง 1 แบบ

การปิดเรื่องแบบอวยพร

“ขออำนาจพระราชกุศลที่สมเด็จพระมหามิตรพระราชสมภารเจ้า ได้ทรงบำเพ็ญถวายทั้งปวงนี้ จงเป็นผลสมฤทธิ์ อำนาจวิบากสมบัติแต่สมเด็จพระราชาบิดา เจ้าฟ้ามหิตลodayเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์และแต่พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล สมตามพระบรมราชูทิศ โดยฐานะนิยมทุกประการ ถวายวิสาขนาพระธรรมเทศนา ฉลองพระเดชพระคุณพระระดับพระปัญญาบารมี ยุติด้วยเวลา เอิว ก็มีด้วยประการฉะนี้” (พระธรรมเทศนา รับพระราชทานถวายหน้าพระที่นั่ง, 2556: 61)

2. กลวิธีการสร้างวาทศิลป์

ปิยะทศนีย์ เกิดโมฬี (2550: 6-7) ได้จำแนกกลวิธีการสร้างวาทศิลป์ไว้ 2 ประการ ได้แก่ การสรรคำ คือการเลือกใช้ถ้อยคำให้เหมาะสมกับบุคคล เหตุการณ์ เนื้อเรื่องและจุดมุ่งหมายในการพูด และการสรรความ คือการเลือกสรรสำนวน โวหาร ภาพพจน์ในลักษณะต่าง ๆ มาใช้ประกอบการพูดเพื่อให้การพูดประสบความสำเร็จ สวนิต ยมาภัย และถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์ (2530: 75-80) ได้กล่าวถึงหลักในการเลือกใช้คำในการพูดไว้ว่า ผู้พูดจะต้องรู้จักคำให้มากเพื่อที่จะเลือกใช้คำได้ตรงตามความต้องการของผู้พูดและเกิดความหมายกับผู้ฟัง คำที่เลือกใช้ควรเหมาะสมกับระดับการสื่อสาร ผู้พูดจะต้องรู้ฐานะของคำว่าเป็นคำสูง คำต่ำ คำหยาบ คำละเอียดหรือคำละเมียด เพื่อใช้ให้ถูกกาลเทศะและบุคคล ซึ่งยุพา สงศิริ (2535: 116-119) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า การเลือกใช้ถ้อยคำ รูปประโยค ตลอดจนการใช้สำนวนโวหารความเปรียบต่าง ๆ เป็นลีลาในการแสดงออกซึ่งความคิดของผู้เขียนหรือผู้พูด ซึ่งลีลาการพูดที่ดีควรมีลักษณะถูกต้องแม่นยำและชัดเจน เหมาะสมกับเรื่องที่

พูด กาลเทศะ ผู้ฟังกะทัดรัด ใช้คำน้อยแต่กินความมาก มีชีวิตจิตใจและสามารถดึงดูดใจผู้ฟัง และภาษาที่ใช้มักมีน้ำเสียงในเชิงเสนอแนะ ขอร้อง วิงวอน เราใจ มักใช้คำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ ซึ่งผู้ฟังต้องคิดคำตอบเองอาจมีการใช้ถ้อยคำที่เล่นที่จริง เพื่อไม่ให้บรรยากาศเคร่งเครียด และในการใช้วาจาศิลป์ต่อสาธารณชนมักจะค่อนข้างยาว การใช้ถ้อยคำจึงมีมากมายเพื่อแสดงเหตุผล ในปาฐกถาธรรมสมเด็จพระพุทธทศพรพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) พบว่ามีลักษณะกลวิธีการสร้างวาจาศิลป์ดังนี้

2.1 ในปาฐกถาธรรมประเภทโอวาทและสัมโมทนียกถาพบว่าลักษณะการสรรคำที่ใช้แบบเป็นกันเองทำให้เกิดความรู้สึกสบาย ๆ มีการสร้างถ้อยคำขึ้นใหม่ เพื่อให้เกิดความสะเทือนอารมณ์ และมีการเลือกใช้ถ้อยคำที่มีความหมายธรรมดา เพื่อให้เกิดความเข้าใจง่ายต่อผู้ฟัง มีคำสรรพนามที่ใช้เรียกแทนตัวผู้พูดที่แสดงให้เห็นถึงความไม่ถือตัวและพบว่าลักษณะการสรรความ มีการสร้างสำนวนและภาพพจน์ใหม่ เพื่อให้ผู้ฟังเกิดมโนทัศน์ต่อเรื่องนั้นอย่างชัดเจน ตัวอย่าง

(1) “แม้การให้มีพระพุทธศาสนาในต่างประเทศ การสร้างวัดขึ้นในต่างประเทศการให้พระได้มีโอกาสเดินทางไปต่างประเทศ ก็เพื่อเตรียม ต่อมหายใจพระพุทธศาสนา ให้อยู่ในโลกต่อไป ไม่ใช่เพื่ออะไร” (เย็นหิมะในรอยธรรม, 2556 : 13)

(2) “แต่ไม่ใช่ว่า หลวงพ่อมีความสามารถทำได้ทุกอย่าง บางอย่างไม่ใช่ว่าหลวงพ่อก็คิดแล้วทำได้ทุกอย่าง แต่คิดแล้วให้คนอื่นทำได้และรับกันไปเป็นช่วง ๆ จะว่าไปก็เหมือนชายความคิด จะทำเองหรือไม่ ไม่สำคัญ ขอให้งานที่อยากทำสำเร็จและเป็นประโยชน์ต่อพระศาสนาก็เป็นอันใช้ได้

(3) เรามีความจำเป็นต้องรับรู้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในโลก ถ้าเราไม่รู้ก็เหมือนเขาทำกรงไว้แล้วเราไม่รู้เข้าไปอยู่ในกรงนั้น มันมีแมวอยู่ด้วย และเราเป็นไก่ ไก่ไปอยู่กับแมวก็ไม่ต้องพูดเดียวกับหัวขาด หัวขาดไม่ใช่ว่าดีที่ทานพูดไม่ใช่ทานตั้งปัญหาตัวเอง ไม่ใช่ว่าสมมุติเอาเอง มันเป็นมาแล้วไม่ใช่เราจะไปคิดต่อสู้อะไรจนกระทั่งเกิดความฟุ้งซ่าน เกิดกิเลส แต่เราต้องรู้ ถ้าเราไม่รู้เราก็ไม่สามารถรักษาพระศาสนาของพระพุทธเจ้าไว้ได้ ถ้าพูดอย่างธรรมดา ก็ว่ารู้เขารู้เรา แต่ไม่ใช่รู้เพื่อจะไปปรบกับเขา ไม่ใช่รู้เพื่อจะไปทะเลาะกับเขา เรารู้เพื่อทำเรื่องของเรา เราเป็นลูกไก่ เรารู้ว่าแมวอยู่ ก็อย่าเข้าไปสิ ขึ้นเข้าไปก็ถูกจับหัวขาดเท่านั้นเอง ฉะนั้น เราต้องรู้ว่าเราจะระวังตัวของเราอย่างไร เราจะมารูปแบบไหน เราไม่รู้ แต่ให้เรารู้ไว้ถ้าเรารู้แล้ว อย่างน้อยที่ผมพูดมาทั้งหมดข้างต้นนั้น ก็เป็นเครื่องย้ำว่าเราต้องเป็นหมู่ใหญ่ ต้องรักกัน ร่วมกัน เป็นพี่น้องกันที่เราต้องเป็นอย่างนี้ เพราะเรารู้แล้วว่า มันไม่มีอะไรที่จะดีเกินไปกว่าพระพุทธศาสนาแล้ว” (ธรรมะปรารถยามเช้า - คำ, 2556: 32-33)

2.2 ในปาฐกถาธรรมประเภทคำบรรยายและพระธรรมเทศนาพบว่ามีลักษณะการสรรคำที่เป็นทางการ กระชับเนื้อหา เป็นการเน้นให้ผู้ฟังทราบว่าเป็นสิ่งที่สำคัญและต้องตั้งใจฟังให้ดี ส่วนลักษณะการสรรความที่ใช้จะเป็นพุทธสุภาษิตที่มีมาแต่โบราณเพื่อเป็นการเสริมเนื้อหาให้มีความหนักแน่นมากขึ้น เป็นลักษณะการตั้งหัวข้อแล้วอธิบายขยายเนื้อความออกไป ตัวอย่าง

(1) “การที่จะสร้างความรักให้เกิดขึ้นในจิตใจของคนอื่นนั้น หมายถึงคนอื่นที่เป็นคนมีเหตุผล เคารพเหตุ เคารพผล มีสติปัญญาพอที่จะมองเห็นเหตุผล ไม่ใช่ใช้ความชอบใจเป็นเหตุเป็นผล ใช้ความเกลียดชังเป็นเหตุเป็นผล คนในโลกนั้นมีอยู่ส่วนที่ใช้ความรัก ใช้ความชัง เป็นเหตุเป็นผล ไม่ใช่เหตุใช้ผลมาเป็นเหตุให้เกิดความรัก เกิดความชัง” (คุณสมบัติ 5 ประการ, 2556: 11)

(2) “องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เคยตรัสไว้เป็นพระบาลีในที่แห่งหนึ่งว่า สีสทสสนสมปนฺนั

ธมมภูฏิสฺส จจวาทินิ อตตโน กम्मกุกุพพานิ ตํ ชโน กุรุเต ปิยํ ฯ พระบาลีนี้แสดงถึงว่าคนพากันรัก พากันพอใจ พากันนิยมยินดีก็เพราะคุณสมบัติประการแรก สีล พรังพร้อมด้วย สีล ประการที่สอง ทสสนสมปนฺนํ ถึงพร้อมด้วย ทสสนะ ประการที่สาม ธมมภูฏิสฺส ตั้งอยู่ในธรรม คือมีธรรมประจำอยู่ในใจ มีธรรมะประจำอยู่ในจิต มีจิตใจประกอบด้วยคุณธรรมต่าง ๆ ประการที่สี่ จจวาทินิ มีปกติกล่าวสิ่งที่เป็นจริง จะชี้แจงอะไรก็เป็นเรื่องจริง จะพูดอะไรก็เป็นเรื่องจริง ประการที่ห้า อตตโน กम्मกุกุพพานิ อะไรที่เป็นหน้าที่ของตนที่จะต้องจัด ต้องทำ ก็ทำสิ่งนั้นให้สำเร็จลุล่วงไป คุณสมบัติ 5 ประการ ดังกล่าวมานี้มีอยู่ในผู้ใด ผู้นั้นก็ทำให้ความรัก ความนิยมยินดีเกิดขึ้นในใจของบุคคลผู้อื่นได้ (คุณสมบัติ 5 ประการ, 2556 : 16 - 17)

3. กลวิธีทางวจนกรรม

วจนกรรมเป็นการวิเคราะห์ความหมายหรือเจตนาที่แฝงอยู่ในการสื่อสารหรือในข้อความ นับเป็นกลวิธี และเป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้ผู้รับสารเข้าใจความคิดหรือเจตนาบางอย่างที่แฝงอยู่ในการนำเสนอสารได้ดียิ่งขึ้น จอห์น เซอร์ล (John searle, 1975) อ้างใน รัชดา ลาภใหญ่ (2557 : 41) ได้เสนอแนวคิดการแบ่งวจนกรรมโดยเน้นที่การวิเคราะห์ วจนกรรมนั้น ๆ ในสถานการณ์ทางสังคมที่เกี่ยวข้องและแบ่งวจนกรรมออกเป็น 2 ประเภทได้แก่ วจนกรรมตรง (direct speech acts) และวจน กรรมอ้อม (indirect speech acts) โดยให้รายละเอียดว่าวจนกรรมนั้นจะเป็นวจนกรรมตรงหรือ วจนกรรมอ้อมจะพิจารณาได้จากความสัมพันธ์ระหว่างรูปประโยคและหน้าที่ของประโยค กล่าวคือ วจนกรรมตรงจะใช้รูปประโยคของถ้อยคำที่ทำหน้าที่ตรงตามรูปประโยค ส่วนวจนกรรมอ้อมจะใช้รูปประโยคของถ้อยคำที่ทำหน้าที่ไม่ตรงตามรูปประโยคชนิดของรูปประโยคในภาษานั้น ๆ ไปจะแบ่งเป็น 3 แบบ คือ รูปประโยคบอกเล่า (declarative) รูปประโยคคำถาม (interrogative) และรูปประโยคคำสั่ง (imperative) ส่วนหน้าที่ของรูปประโยคแต่ละแบบมีได้มากมาย ซึ่งการใช้รูปประโยคตรงตามหน้าที่ก็จะเป็นการใช้วจนกรรมตรงและการใช้รูปประโยคไม่ตรงตามหน้าที่ก็จะเป็นการใช้วจนกรรมอ้อมในปาฐกถารธรรมสมเด็จพระพุทธาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) พบว่าวจนกรรมมี 7 รูปแบบ ดังนี้

3.1 วจนกรรมขอร้อง

“จึงขอให้ท่านทั้งหลาย เชื่อตามที่พระพุทธเจ้าท่านสอน พยายามประคองให้จิตของเราสงบให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ อย่างที่โบราณท่านสอนว่า แม้แต่จะสิ้นลมหายใจ ก็ต้องมีคนบอกว่า “อรหัง ฯ” ขึ้นมาทางให้เห็นว่าทางไปของพระพุทธเจ้า เป็นอย่างนี้ แล้วก็เกิดความรู้สึกรู้ว่า จิตใจโล่ง ถ้าจิตโล่งแล้ว ถ้าไปเกิดใหม่ ก็ไปเกิดดี ถ้าจิตไม่โล่ง ไปเกิดใหม่ ก็ตรงกันข้ามกับที่ดี” (สุขทุกข์อยู่ที่ใจ, 2556: 16)

3.2 วจนกรรมปรารภนา

“ความไม่เที่ยงอย่างธรรมดาที่ต้องการให้คิด ก็คือ ความไม่เที่ยงของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาในเมืองไทย ซึ่งมีมาแต่เดิมเมื่อรู้ว่ามีนจะต้องเปลี่ยนแปลงอย่างแน่นอนแล้ว ทำไมเราไม่เตรียมการเพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นกับพระพุทธศาสนาอย่างรู้เท่าทัน” (เย็นหิมะในรอยธรรม, 2556 : 13)

3.3 วจนกรรมอารมณ์ขัน

“ฝรั่งชอบเอาของเขามาให้คนไทย เพราะอยากให้เราเป็นอย่างเขา คนไทยเราก็ดิดกั้นงอม เราก็เอาพระไปให้ฝรั่งบ้าง ต่อไปข้างหน้าฝรั่งจะติดพระงอมบ้างเหมือนกัน” (เย็นหิมะในรอยธรรม, 2556: 24)

3.4 วิจารณ์กรณคดี

“เรามีความจำเป็นต้องรับรู้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในโลก ถ้าเราไม่รู้ก็เหมือนเขาทำกรงไว้แล้วเราไม่รู้ เข้าไปอยู่ในกรงนั้น มันมีแมวอยู่ด้วย และเราเป็นไก่ ไก่ไปอยู่กับแมวก็ไม่ต้องพูดเดียวกับหิวขาด หิวขาดไม่ใช่ว่าดีที่ท่านพูดไม่ใช่ท่านตั้งปัญหาเองเอง ไม่ใช่ว่าสมมุติเอาเอง มันเป็นมาแล้วไม่ใช่เราจะไปคิดต่อสู้อะไรจนกระทั่งเกิดความฟุ้งซ่าน เกิดกิเลส แต่เราต้องรู้ ถ้าเราไม่รู้เราก็ไม่สามารถรักษาพระศาสนาของพระพุทธเจ้าไว้ได้ ถ้าพูดอย่างธรรมดาที่ว่ารู้เขารู้เรา แต่ไม่ใช่รู้เพื่อจะไปปรบกับเขา ไม่ใช่รู้เพื่อจะไปทะเลาะกับเขา เรารู้เพื่อทำเรื่องของเรา เราเป็นลูกไก่ เรารู้ว่าแมวอยู่ ก็อย่าเข้าไปสิ ขึ้นเข้าไปก็ถูกจับหิวขาดเท่านั้นเอง ฉะนั้น เราต้องรู้ว่าเราจะระวังตัวของเขาอย่างไร เขาจะมารูปแบบไหน เราไม่รู้ แต่ให้เรารู้ไว้ถ้าเรารู้แล้ว อย่างน้อยที่ผมพูดมาทั้งหมดข้างต้นนั้น ก็เป็นเครื่องย้ำว่าเราต้องเป็นหมู่ใหญ่ ต้องรักกัน พร้อมกัน เป็นพี่น้องกันที่เราต้องเป็นอย่างนี้ เพราะเรารู้แล้วว่า มันไม่มีอะไรที่จะดีเกินไปกว่าพระพุทธศาสนาแล้ว” (ธรรมะปรารภยามเช้า - คำ, 2556: 32-33)

3.5 วิจารณ์กรณเตือน

“ขอให้ท่านทั้งหลายระวังคนที่แสดงตนว่า เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง ทำการทำงานทางพระศาสนา เป็นสมาคมเป็นองค์กร แต่ว่าวาจาฉัน มีแต่จะทำลายล้างบุคคลผู้อื่น ให้เกิดความแตกแยก ให้เกิดความหวั่นไหว ให้เกิดความไม่พร้อมเพรียง ทำให้คนอื่นเขาได้รับความเสียหาย ฉะนั้นแล้ว เราจะพลอยไปมีวาจา มีจิตซุนตามไปด้วย ต้องหลีกเลี่ยง ก็เพื่อที่จะให้พ้นจากพวกที่เขาจะมาพูดคำที่หนัก ๆ ว่า มีถือถือปากถือศีล ถือศีลแต่ปากเท่านั้น แต่ว่ามือไม่รู้ถืออะไร ท่านก็ใช้คำรวมว่า ถือถือ คือคำที่ไม่เหมาะสม เป็นคำที่ไม่เหมาะสม แต่ท่านก็พูดให้คิด” (คุณสมบัติ 5 ประการ, 2556: 31-32)

3.6 วิจารณ์กรณแนะนำ

“ท่านทั้งหลายจึงต้องเข้าใจว่า ไม่ใช่บังคับว่าฟังไม่ได้ แต่ต้องการบอกให้รู้ว่า ศีลนั้นสูงขึ้นไปตามลำดับ ถือแค่ศีล 5 ดูหนังฟังเพลงอย่างทั่วไปก็ได้ แต่ที่สูงขึ้นไปจากศีล 5 ก็เพื่อต้องการที่จะให้ทราบได้ว่า ศีลนั้นละเอียดอ่อนขึ้นไปไม่เหมือนกัน รวมไปถึงใจ จึงมาพิจารณาที่ศีล 8 นี้ว่าเป็นการขัดเกลาเป็นการอบรมบ่มนิสัยของเราให้ดีขึ้น ไม่ไปติด ไม่ไปเกาะจับอยู่กับสิ่งเหล่านี้ จะเห็นได้ว่า ศีลนั้นสูงขึ้นไปตามลำดับ ที่ทำให้สูงขึ้นไป เพราะอะไรก็พูดแล้วว่า ขัดเกลา แต่ที่สำคัญนั้น ก็เพื่อต้องการให้ศีลหนุนจิตใจให้สูงขึ้นไปให้จิตพร้อมที่จะสงบเป็นสมาธิได้” (คุณสมบัติ 5 ประการ, 2556: 37)

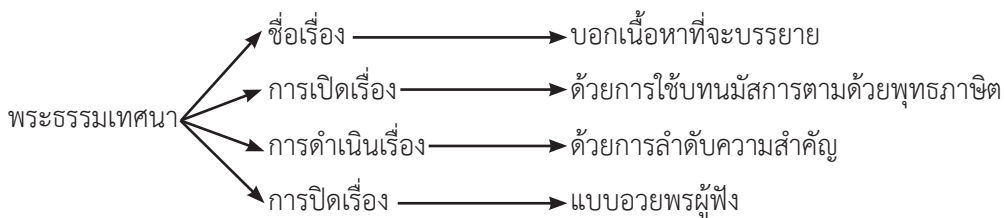
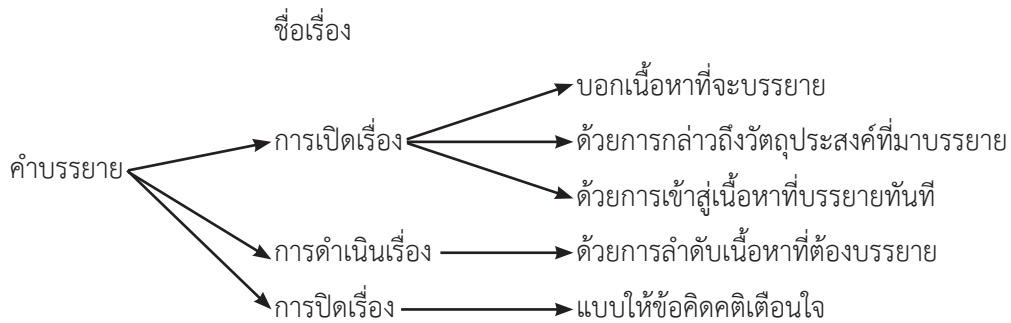
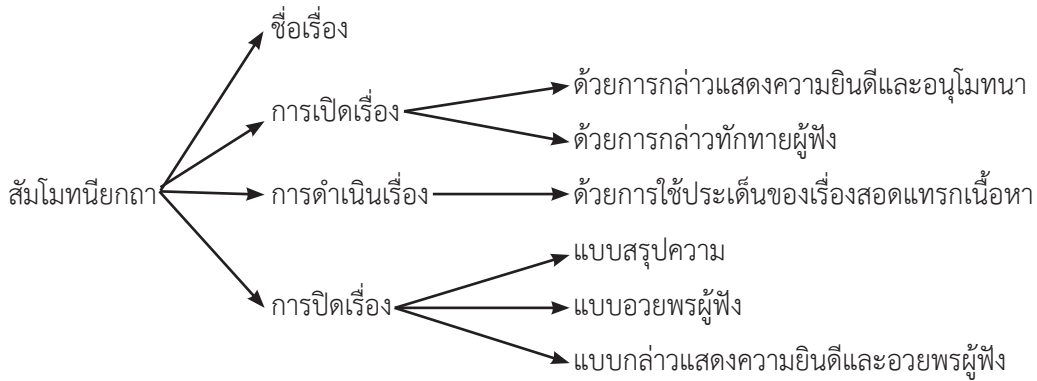
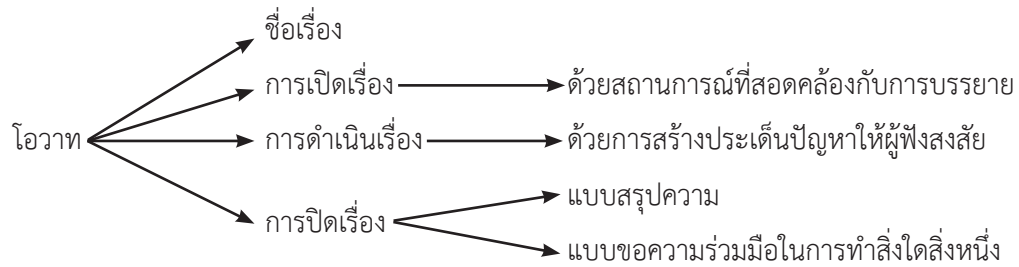
3.7 วิจารณ์กรณปฏิบัติ

“เมื่อจะไม่ให้ผูกใจเจ็บ แล้วจะเอาใจไปไว้ที่ไหน ? อย่างง่าย ๆ ก็เอาใจไว้ที่ พระพุทธคุณ ระลึกถึงพระพุทธเจ้าเข้าไว้ไม่ให้ใจไปผูกใจเจ็บต่อคนนั้นคนนี้ สิ่งนั้นสิ่งนี้ สิ่งที่ไม่ชอบ ทำให้ผูกใจเจ็บห่างออกมาจากสิ่งนั้น แล้วมาอยู่กับพระพุทธเจ้า โดยการระลึกถึงพระพุทธเจ้าชั่วระยะสั้น ๆ เพียงเท่านี้ ก็สามารถทำได้ ท่านจึงสอนวิธีห่างจากสิ่งที่ไม่ดีเหล่านี้ เรียกว่า ภาวนา ไว้” (สุขทุกข์อยู่ที่ใจ, 2556: 31)

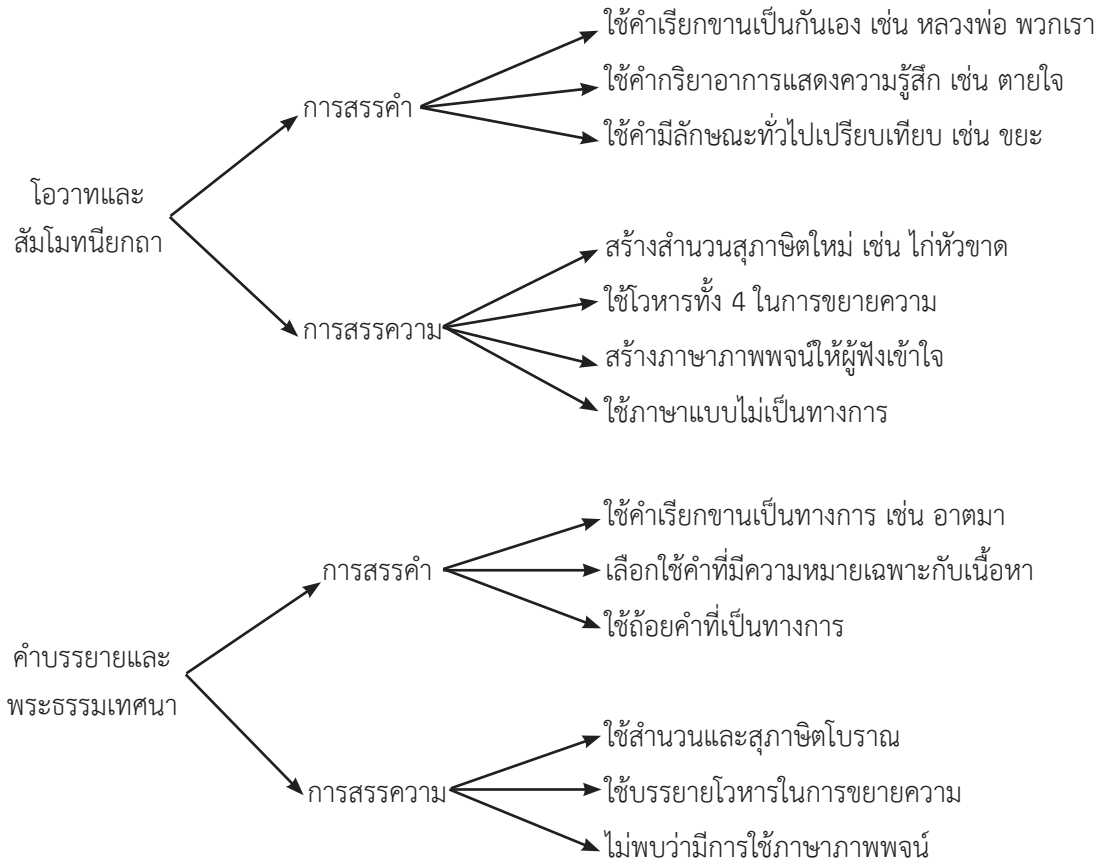
5. สรุปผลการวิจัย

การวิเคราะห์ห้วงเวลาศิลปะวาทกรรมในปาฐกถาธรรมของสมเด็จพระพุทธาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) ประกอบด้วย กลวิธีการนำเสนอโครงสร้างทางวาทกรรม กลวิธีการสร้างวาทศิลป์ และกลวิธีทางวจนกรรม ดังนี้

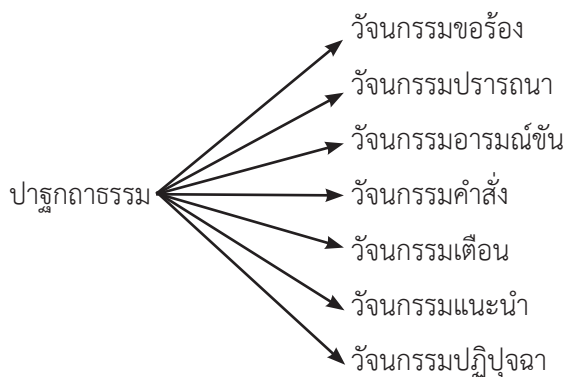
1. กลวิธีการนำเสนอโครงสร้างทางวาทกรรมในปาฐกถาธรรมมี 4 ส่วน ในปาฐกถาธรรมทั้ง 4 ประเภท นั้นมีเพียงโอวาทและสัมโมทนียกถาที่ไม่พบว่ามี การตั้งชื่อเรื่อง ดังนี้

2. กลวิธีการสร้างวาทศิลป์ในปาฐกถาธรรมทั้ง 4 ประเภท มีลักษณะการสร้างวาทศิลป์ไม่เหมือนกัน ดังนี้

3. กลวิธีทางวัจนกรรมในปาฐกถาธรรมมีวัจนกรรม 7 รูปแบบดังนี้

เอกสารอ้างอิง

- กฤษดาวรรณ หงส์ลดารมภ์ และธีรณัฐ โชคสุวรรณิช. (2551). **วจนปฏิบัติศาสตร์**. กรุงเทพฯ: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปิยะทัศน์ย์ เกิดโมฬี. (2550) **การศึกษาวิเคราะห์กลวิธีการใช้วาทศิลป์ในนิทานคำกลอนของสุนทรภู่**. ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ยุพา ส่งศิริ. (2535) **วาทศิลป์ในวรรณกรรมไทย**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2545) **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ - ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.
- รุ่งฤดี แผลศร. (2557) **การเขียนบทความสำหรับสื่อสิ่งพิมพ์**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รัชดา ลาภใหญ่. (2557) **วาทกรรมคำสอนในปาฐกถาธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต)**. ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วนิดา บำรุงไทย. (2545) **สารคดี : กลวิธีการเขียนและแนววิจารณ์**. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาสน์.
- สวณิต ยมาภัยและถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์. (2530) **หลักการพูดขั้นพื้นฐาน**. พิมพ์ครั้งที่ 5 กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมเด็จพระพุทธาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ). (2556) **สมาธิหลักของใจ**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: อนันตะ.
- สมเด็จพระพุทธาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ). (2556) **สุขทุกข์อยู่ที่ใจ**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: อนันตะ.
- สมเด็จพระพุทธาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ). (2556) **คุณสมบัติ 5 ประการ**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: อนันตะ.
- สมเด็จพระพุทธาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ). (2556) **ธรรมะปรารภยามเช้า - คำ**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: อนันตะ.
- สมเด็จพระพุทธาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ). (2556) **เย็นหิมะในรอยธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 22. กรุงเทพฯ: อนันตะ.
- สมเด็จพระพุทธาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ). (2555) **พระธรรมเทศนา รับพระราชทานถวายหน้าพระที่นั่ง**. กรุงเทพฯ: อนันตะ.
- สมทรง บุรุษพัฒน์. (2537) **วจนะวิเคราะห์**. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.
- สุจริตลักษณ์ ตีผดุง. (2552) **วจนปฏิบัติศาสตร์เบื้องต้น**. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.